

WITMARSUM, DE HERVORMDE KERK

Geschiedenis

De eerste kerk op deze plaats werd gebouwd rond 1200, opgetrokken uit kloostermoppen, voorzien van een zadeldak. In 1631 is de kerk door een noodweer onherstelbaar verwoest. In 1633 volgde de herbouw in laatgotische stijl waarbij de noordwand op de fundering van 1200 werd geplaatst. De toren bleef bij de ramp van 1631 gedeeltelijk behouden maar brandde in 1661 af en werd vervangen door een nieuwe, nu met een spits. Bij deze bouwactiviteiten speelde de adellijke familie van Aylva, ook financieel een grote rol. In 1819 werd de toren afgebroken en kregen zowel de westzijde als de oostelijke koorzijde een driezijdige sluiting. De kerk kreeg hierdoor een achthoekige plattegrond zodat een centraalbouw ontstond met de zuidwand als liturgisch centrum. Als vervanging van de toren werd in hetzelfde jaar de achthoekige koepel op het midden van de kerk geplaatst. In de jaren 1962-'63 zijn enkele hoogst noodzakelijke verbeteringen uitgevoerd; in 1995-'96 volgde een grondige restauratie met financiële steun van de Europese Gemeenschap.

Exterieur

Dit bestaat geheel uit gele baksteen. De steunberen aan de zuidzijde zijn driemaal versneden, aan de noordzijde onversneden. De achtkante koepel is bij de recente restauratie voorzien van de oorspronkelijke wijnrode kleur. De balustrade en de bekleding zijn vernieuwd, de dakgoot is geheel vervangen. De beide ingangen zijn onversierd. Aan de noordzijde twee gedenkstenen: de eerste herinnert aan de stichting van de kerk in 1633, de tweede aan de aanleg van een regenwaterbak in 1843. Op het kerkhof noordzijde enkele oorlogsgraven. In de noordwesthoek is een voormalige toegang herkenbaar, leidend naar de woning van de voorzanger. De ringmuur van het kerkhof rust op een fundering van kloostermoppen, afkomstig van de oude kerk.

Interieur

De belangrijkste aanleiding tot een grote restauratie en het aanvragen van een subsidie hiervoor was de geconstateerde schade aan al het houtwerk, veroorzaakt door de bonte knaagkever. Met hulp van veel vrijwilligers is het hele interieur behandeld met gifinjecties, ernstig aangetaste delen zijn vervangen door een tropische houtsoort. De kerkzaal heeft een houten tongewelf met korbelen en sleutelstukken. In het midden de onderbouw van de koepel, rustend op zware steunbalken. De lichtblauwe kleur is vervangen door groen, met een witte bies. De wanden zijn gestut en hersteld. Het meubilair is vrijwel in zijn geheel aangebracht in 1683. Binnen de omlijsting van de herenbank wapens van de families van Aylva en van Gendt. Ook het doophek met balustrade is uit 1683, evenals de vrouwenbanken. Deze bezitten mooi houtsnijwerk, per bank verschillend. De eenvoudige kansel is uit 1845. De galerijen, op houten korintische zuilen, zullen aangebracht zijn in 1819. Uit 1966 dateert de moderne doopvont, gemaakt door Jan Murk de Vries. De verwarming is aangebracht in 1996. In de vloer prachtige zerken, waarvan enkele uit de 16de eeuw, dus afkomstig uit de eerste kerk. Enkele namen: Pieter Aggema (1538), Epo van Aylva en Sjouck van Sickema, Alef en Sijt van Aggema (1572 en 1587). Op de zerken veel wapens en doodssymbolen. In het portaal aan de oostzijde een ingemetseld sarcofaagdekseel en een zerk, verder vonden als kloostermoppen, enkele profielen en tegels. Sinds 1963 heeft de kerk een elektrisch uurwerk.

In de koepel hangt een grote en een kleine klok. De kleine is gegoten in 1433, vermoedelijk door Johan de Bomen (van Bohemen). De grote is in 1656 vervaardigd door Jurjen Balthasar uit Leeuwarden. Hij bracht op de klok een vers aan:

Tot Witmarsum hangh ick in de toorn
Men geluit kan men verre hooren
Een ider vier mack ick bekennt
Als vierwerck my den hamer brenckt
Dooden te belvden is my werck
De leewendigh roep ick tot Gods Kerck
Ick roeps om Godt te bidden aen
Doch hert en stem moet verder gaen.

Het orgel is in 1855 gebouwd door L. van Dam en zonen uit Leeuwarden. In 1964 werd het gerestaureerd door Bakker en Timmenga, orgelmakers uit Leeuwarden. De dispositie luidt:

Hoofdwerk	Bovenwerk:	Pedaal:
Prestant 16'	Salicionaal 8'	Aangehangen
Octaaf 8'	Viola di Gamba 8'	
Bourdon 8'	Roerfluit 8'	Koppel:
Octaaf 4'	Salicet 4'	Manuaal I-II
Quit Prestant 3'	Fluit travers 4'	Omvang Manualen C-g'''
Superoctaaf 2'	Quintfluit 3'	
Tertiaan 1 $\frac{3}{5}$ '	Gemshoorn 2'	Pedaal: C-d'
Holfluit 4'	Dulciaan 8'	
Cornet 3 sterk		
Basson (gehalveerd) 16'		
Trompet (gehalveerd) 8'		

De kerk is van groot belang voor de Doopsgezinde gemeenschap en wordt bezocht door mensen uit vrijwel alle werelddelen. Niet in dit gebouw, maar wel op deze plaats brak Menno Simonsz in 1536 met de Roomse kerk. Hij werd in 1496 in Witmarsum geboren, was pastoor in Pingjum, daarna in zijn geboortedorp. Even buiten het dorp staat sinds 1879 een monument op de plaats waar hij gepreekt zou hebben.

G. Yedema
1998